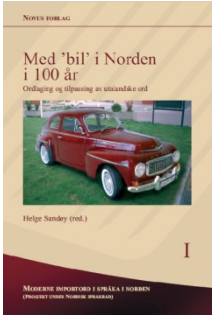

Moderne importord i språka i Norden

Titel:	Anpassning av lånord i Svenska Akademiens ordlista	
Forfatter:	Martin Gellerstam	
Kilde:	Moderne importord i språka i Norden I. Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlaging og tilpassing av utalandske ord, 2003, s. 64-72	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive	

© Novus forlag 2003

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Anpassning av lånord i Svenska Akademiens ordlista

Martin Gellerstam
Göteborg

Lånord, anpassning och SAOL

Svenska Akademiens ordlista har under lång tid haft att ta ställning till anpassningen av lånord. När vi idag diskuterar de engelska lånen – och överhuvudtaget engelskans påverkan på våra nordiska språk – så kan det vara anledning att se efter hur anpassningen gick till under den senaste vågen av utländska lån. Jag tänker på de franska lånen som har spelat en stor roll i svenskan, särskilt under 1700-talet. Också vi har haft vårt ”majonnäskrig” liksom våra danska vänner, dock lite längre tillbaka i tiden. Det franska exemplet skall få bilda bakgrund till en kort beskrivning av de engelska lånen, deras anpassning till svenskan och några särskilda problem i samband med detta. När det gäller språklig anpassning vill jag inrikta mig på stavning och i viss mån ordböjning, det senare viktigast när det gäller engelskan. Till anpassning hör väl egentligen inte utbyte av lånordet mot svenskt ord (”ersättningsord”) men några ord sägs också om detta. Dessutom vill jag säga något om SAOL:s roll i sammanhanget: jag ser SAOL dels som en lämplig materialkälla eftersom ordlistan har funnits sedan 1874 och speglar språkutvecklingen under de senaste 125 åren, dels som en aktör i diskussionen om lånords anpassning.

Anpassningen av de franska orden

Leopolds stavningslära

Jag börjar dock långt innan SAOL var påtänkt, med ett aktstycke som har betytt mycket för att svenskan ser ut som den gör idag. Det aktstycket är Carl Gustaf Leopolds *Ahandling om svenska stafsättet* som bl.a. behandlar de främmande ordens stavning i svenskan. Här utvecklas en tanke om en radikal försvenskning av de talrika franska orden. I Svenska Akademiens ordbok kan man idag se i lånordens formparentes vilken ortografisk anarki som rådde. Exempelvis kunde ett ord som *papiljott* ”rulle för lockning av hår” uppträda i en mängd former: *pappiljott*, *papilljott*, *papillot* osv. Nu föreslog man att den franska stavningen skulle ”efter en viss beständig analogi” ändras till svensk. (Tabell 1)

Däremot behöll man franskans <c> som tecken för [s], t.ex. *civil*. Likaså bevarades <g> och <j> i ord som *geni* och *jurnal* mest beroende på att vi inte hade ett enhetligt sätt att skriva sje-ljudet. För franska nasaler skrev man <m> och <n> men förutsåg att dessa ord skulle få ett uttal som följde skriften. Det var viktigt att uttalet skulle vara svenskt.

Tabell 1: *Stavningsändringar i franska ord enligt Leopolds stavningslära*

Franska	Svenska	Exempel
c- (uttalat k)	k-	<i>kaffe, kavaljer, koncert</i>
-e ("stumt e")	utelämnas	<i>princip, maxim, not</i>
-que	-k	<i>fabrik, risk, bank</i>
-ce	-s	<i>balans, excellens, existens</i>
ll	lj	<i>biljett, butelj, familj</i>
-ch	-sch	<i>affisch, mustasch, nisch</i>
ai	ä	<i>affär, porträtt</i>
ou	u	<i>jurnal, kusin, uvertyr</i>
u	y	<i>byrå, plym, staty</i>
u	u	<i>attitud, kostum, volum</i>
ieu, u, eu	öj	<i>löjtnant, flöjt, fåtölj</i>
-eur	-ör	<i>direktör, inspektör</i>
sje-ljud	ändras inte	<i>charm, jurnal, geni, kurage</i>

”Det göres ej tillfyllest, att på detta sätt genom stafningen förvandla de främmande orden till egna. Detta ändamål sökes förgäves, om ej uttalets förändring kommer efterhand till hjälp, och om ej svensk stafning, i talet, äfven med svenskt ljud uttryckes”. Man borde alltså både skriva och läsa *audiens, sentens, kadans, kompliment, briljant* etc.

I Svenska Akademiens Grammatik (1836) byttes dock <u> ut mot <y> i enlighet med uttalet, t.ex. i *attityd, blesstyr, byst, gravyr, kalkyl, nyans, uvertyr*. Dock skrev man fortfarande *frisur, karrikatur, konfus*.

Enligt språkhistoriker (t.ex. Bergman 1968) kan man beklaga att den tyska skrivningen av sje-ljudet med <sch> i ordslut istället för den franska med <ch> blev bestående, såsom i orden *marsch, plansch*.

När det gäller inlåningen av franska ord generellt varnar Leopold för överdriven purism och försvarar de främmande ord som inte kan återges med svenska motsvarigheter. Inom Akademien utarbetade man också en särskild ordlista där man bland annat talade om vilka lånord som var behövliga och vilka som kunde undvaras.

Kritiken på Leopolds förslag till anpassning av de franska orden lät inte vänta på sig (här hänvisas till Bengt Lomans redogörelse i Allén & Loman & Sigurd 1986). En insändare i Dagligt Allehanda gör sig lustig över stavningen av ordet *löjtnant* och undrar om inte ”derivationen skulle härledas från Löje”. Han frågade med vad rätt ”Tidningarne för Löjlige en Embets Titul, den Konungen Sjelf uti Sine Nådige Fullmagter helt olika benämner”.

Kungen, som var Akademiens högste beskyddare, tyckte att mycket var svårt att förstå i stavningsläran och bad om en kort sammanfattning. Leopold skrev då en kort pedagogisk version där han bl.a. visar hur försök att nyskapa svenska ersättningsord är dömda att misslyckas, t.ex. *bladgömma* för *portfölj* och *skratritning* för *karikatyr*. Å andra sidan vore det stötande att i en svensk text tillämpa två stavsätt för att inte tala om hybrider mellan fransk stavning och svensk ordböjning.

Snart utbröt dock vad som Leopold senare kallar ”det ortographiska rikstumultet”. Detta ledde till att kungen uppmanade Akademien att göra åtskillnad mellan utländska ord ”som kunna anses höra Swerige till” och sådana som ”böra såsom främmande Namn

och benämningar kunna bibehållas oförändrade till Stafningssättet”. Detta gjorde Akademien men kungen var ännu inte nöjd. I ett brev ville han att Akademien tills vidare ”och till dess utredt blifwit, huruwida sådane ord icke kunde i språket umbäras” skrev orden som förut och istället inriktade sig på ”rikta Språket med egna ord”.

Kungen handlade alltså utifrån svenska språket renhet. Han fruktade att en försvenskad form skulle underlätta de främmande ordens inblandning i svenskan. Man borde tills vidare låta de främmande orden genom stavningen markera sitt främlingskap och om möjligt försöka hitta goda svenska ersättningar. Synpunkten kan tyckas överraskande för oss idag men bortsett från hänvisningen till ”svenskans renhet” så är det precis vad som sker idag, åtminstone på stavningens område – dagens engelska ord lånas i allt väsentligt in med sin engelska ortografi och markerar därigenom ”sitt främlingskap”.

Leopold började nu vackla. Han kunde konstatera att de högre samhällsklasserna fortfarande stavade franskt, likaså pressen och offentligheten. Han såg också lite mer positivt på möjligheten att bilda svenska ersättningsord.

Men han lade inte fram någon ny ordlista och det var på den punkten som Leopolds stavningslista – på något längre sikt – ”hade sin mest odiskutabla framgång” (Sigurd i Allén & Loman & Sigurd). Kraftfull hjälp kom 1829 när Carl Jonas Love Almqvist gav ut sin *Svensk Rättstavningslära* som pedagogiskt sammanfattade allt väsentligt i Leopolds stavningslära. I denna form spreds Leopolds stavningsregler vid 1800-talets mitt, inte minst i skolorna. Idag kan vi konstatera att allt väsentligt i Leopolds stavningslära står sig fram till idag, med undantag för några mindre stavningsändringar som regleras 1906 som slutpunkt i den långa striden mellan ”nystavare” och traditionalister.

SAOL och stavningsdiskussionen

Leopolds stavningslära uppvisade så småningom brister som blev tydliga först när skolan skulle lära ut en ortografi med hundratals ord som inte följde några regler. Man ville ha en stavningsreform som tog ökad hänsyn till ljudenligheten. Bland annat därför samlades ett nordiskt rättstavningsmöte i Stockholm 1869. Till mötet kallades inte Svenska Akademiens ledande språkman vid den här tiden, Johan Erik Rydqvist, eftersom man visste att han var konservativ i stavningsfrågan. Rydqvist svarade då genom att föreslå Akademien att ge ut en ordlista baserad i huvudsak på Leopolds stavningslära. Resultatet blev Svenska Akademiens ordlista som kom ut i en första upplaga 1874.

Denna första upplaga av SAOL innehöll med avseende på de rent svenska orden bara några smärre avvikelser från 1801 års stavning. Först den sjätte utgåvan (1889) införde några väsentliga förändringar.

Ordlistan blev ett effektivt motdrag mot reformvännernas strävanden – den erbjöd en lättillgänglig och auktoritativ högsta norm som tryggt kunde följas i undervisningen. Och den blev naturligtvis en besvikelse för anhängare av en stavningsreform. Dessutom fick ordlistan kritik för att stavningen var inkonsekvent (*granfolk* men *granskap*), att urvalet ord var knapphändigt (bl.a. mycket få lånord) och inkonsekvent (*amiral*, *geografi* fanns men inte *general*, *historia*). Om lånordet sades följande i förordet: ”Främmande ord hafva till ett högst ringa antal upptagits; de flesta av dessa äro sådana som finnas i hvars mans mun”.

Bara en liten del av de försvenskade lånord som Leopold 1801 anför har sålunda medtagits – av dem under bokstaven *a* bara 15 av 104. Till de förbigångna hör *absolut*,

abstrakt, amatör, analys, anekdot, antik, aptit, artist, attack.

Ändå blev ordlistan en framgång och kom snabbt ut i fyra upplagor. 1880 hade ordlistan sålts i 21 000 exemplar. Samtidigt blev frågan om stavningsreform återigen aktuell. Det fanns en utbredd uppfattning att ortografin behövde ändras till större ljudenlighet. Bland reformisterna fanns två läger, ett radikalt under Uppsaladocenten Adolf Noreen och ett moderat som leddes av Esaias Tegnér d.y. som blivit den främste språkmannen i Akademien efter Rydqvists död (1877).

1886 publicerade Noreen ett kortfattat förslag till rättstavning (*Rättstavningslära och ordlista utjiven av Rättstavningssällskapet*. Jenom Adolf Noreen och Rolf Arpi). Huvudprincipen var ”ett ljud – ett tecken”.

Så här kunde stavningsläran se ut på några valda punkter:

Tabell 2: Några stavningsregler i Noreens rättstavningslära

Ljud	Tecken	Exempel
j-ljud	j	<i>ja, juta, jöt, jöra, jorde, jick, järta, juga; undantag: djup, djur, djärv, djävul</i>
sj-ljud	sj	<i>sju, sje, sjina, männisja, sjorta, sjuta, sjärna; sjack, punsj, mustasj, sjoklad, sjal, sjeni, sersjant, misjon, leksjon, redaksjon</i>
å-ljud	å (betonat)	<i>berså, trymå, bråsj, strof, filosåf, katalåg, ekonåm</i>
	o (obetonat)	<i>monolåg, kolåss</i>
ä-ljud	ä (betonat)	<i>läjon, modärn, karaktär, lakäj, konfäkt, septämber, eksämpel, adräss, profässor, protäst</i>
	e (obetonat)	<i>Bekasin, person, spektakel</i>

Tegnér diskuterade nu frågan i en kritisk granskning av Noreens förslag (Tegnér 1886) och framhöll att också han ville ha en ökad ljudenlighet men att han ville gå fram långsammare. Han kritiserade tanken på ”ett ljud – en bokstav” och visade hur detta stred mot ”sämhörighetsprincipen” i språket. Svenska Akademien var som helhet mer konservativ än sin medlem Tegnér och sjätte upplagan av ordlistan (1889) kom till under mycket polemik mellan Tegnér och de övriga i Akademien. Resultatet blev en hel del kompromisser. Ändå visade ordlistan åtskilliga nya drag vad ordförrådet och stavningen beträffar, bl.a. infördes många av de främmande ord som hade saknats i första upplagan. Ordlista gjordes också genom ett regeringsbeslut till norm för undervisningen i rättstavning inom skolväsendet.

Detta var en motgång för reformrörelsen. Men det kom ett nytt initiativ 1903 där skollärarna anhöll om vissa lättnader i den ortografiska normen. Detta ledde fram till 1906 års stavningsreform som gjorde ändringar som i tabell 3.

Förutom dessa ändringar gjordes sjunde upplagan (1900) av SAOL till norm för stavningen. Intressant är synen på lånord som nu kommit in på bred front:

”Medtagandet av dessa ord får naturligtvis ingalunda anses innebära en maning till bokens begagnare att mera än förut och till förfång för de inhemska orden gynna det främmande. Där vårt eget vackra, böjliga och uttrycksfulla svenska språk lämna oss tillräckliga medel att på ett fullt tillfredsställande källor.”

Tabell 3: Några viktiga ändringar i 1906 års stavningsreform

Tidigare stavning	Ny stavning	Exempel
-dt	t, tt	<i>godt</i> -> <i>gott</i> , <i>kastadt</i> -> <i>kastat</i> , <i>vändt</i> -> <i>vänt</i>
-fv-, -f, hv-	v	<i>hafva</i> -> <i>hava</i> , <i>breff</i> -> <i>brev</i> , <i>hvit</i> -> <i>vit</i> , <i>hvad</i> -> <i>vad</i>

Och vidare:

”Ingen lär kunna bestrida att det för vårt språk är bättre, om lånorden däri, äfven de som möjligen äro mindre nödiga, uppträda i hyfsadt skick, med tidsenlig stafning, riktiga böjningsformer, riktigt genus och riktig konstruktion, än att allt på detta område öfverlåtes åt godtycket.”

SAOL är på väg mot en mer deskriptiv syn på språket.

Stavningsreformen väckte kritik (man talade om ”kulturskymning”) och kritikerna samlade 40 000 namnunderskrifter mot förslaget. Svenska Akademien höll fast vid sin stavning <dt> i adjektiv och particip neutrum (*godt*, *oomstridt*, *vändt*). I åttonde upplagan av SAOL (1923) fick Akademien dock bita i det sura äpplet och ange sin egen form som en rekommendation i andra hand. Men den åttonde upplagan är också känd för annat än Akademiens reträtt i stavningsfrågan. Bland annat ges svenska förslag till utbyte av lånord: *sockerbagare* (*konditor*), *förtjänst* (*merit*), *postbefordringsavgift* (*porto*) etc.

Mellan åttonde och nionde upplagan (1950) ligger över 25 år och ett världskrig. Redaktör för den nya upplagan var Peller Holm som hade en öppen och realistisk syn på språket. Upplagan blev dubbelt så tjock som den tidigare. Ordförrådet har svällt i och med den tekniska, vetenskapliga och samhällseliga utvecklingen och redaktören var betydligt mer öppen för lån, för sammansättningar, för vardagliga ord (*deppa*, *jippo*, *knasig*, *macka*, *nobba*, *paja* osv.), ord som hittills hållits utanför ordlistan. Han överger också diverse försök till försvenskingar av främmande ord: *klaun* (*clown*), *kordelogi* (*corps-de-logi*), *suvenir* (*souvenir*). Däremot gör redaktören reklam för *vaksin* (*vaccin*), *aksent* (*accent*).

Försvenskingarna *madera*, *resymé*, *vinerbröd* har helt utgått ur tionde upplagan. I andra fall har den försvenskade stavningen placerats som andra alternativ. Det gäller ord som kan stavas med <c> eller <k>, t.ex. *cancer*, *camouflage*. Det gäller ord som man kan stava <u> eller <ou>, t.ex. *boulevard/bulevard*, *nougat/nugat*, *souvenir/suvenir*. Nionde upplagan tillämpar regeln att ”i ord där franska <ou> fortfarande uttalas som [u] skrivs <u> (*bukett*, *furnera*), men där det numera uttalas som [o] bibehåller den franska stavningen <ou>”.

När det gäller de franska orden så kan man säga allmänt att det mesta som reglerades av Leopold fortfarande gäller i modern svenska. Där bruket har vacklat mellan försvenskad stavning och fransk originalstavning har normalt den senare vunnit och former som *bulevard*, *nugat* och *suvenir* har försvunnit. Franska ord som har lanserats på senare tid, särskilt inom den s.k. köksfranskan, behåller normalt den rent franska formen (*mousse*, *parfait*, *sorbet* osv.).

Anpassningen av engelska ord

Jag ska inte gå in på de engelska orden i allmänhet utan bara titta på vad vi gör med orden när de kommer in i svenskan. Vi glömmmer ibland att vi faktiskt inte tar in ord helt oförändrade utan gör Anpassningar både i stavning och ordböjning.

Tabell 4: *Anpassning av engelska ord i svenskan*

Engelsk skrift/ljud	Svensk skrift/ljud	Exempel
Oförändrad stavning men svenskt ljudvärde	[a] [o] [u]	<i>back, camping, gangster, match, tanker</i> Men alltmr engelskt uttal: <i>bag, backpacker slogan dumping, lunch, puck, tunnel</i>
Engelskt <c> för [k] behålls oftare i början av ord Inne i ord:		<i>camping, cup, cross, cowboy, clinch</i> Men: <i>konsensus</i> <i>oktan, rekord, skoter</i>
Engelskt <ch> betecknar	[tje-ljud] [sje-ljud] [sje-ljud el. tje-ljud]	<i>check, choke lunch chans, match</i>
Engelsk <sh> betecknar	[sje-ljud]	<i>shorts, finish, sherry, fashionabel, shejk</i> Tidigare: <i>scherry, schejk</i>
Engelsk slut-e faller. Märk dock slut-e efter diftong.		<i>nonsens, cyklon, detektiv</i> <i>tape, rave (tejp, rejv)</i>
Engelskt <oo>	Svenskt <o>	<i>shampo, skoter</i> Men: <i>scoop (skop), pool, cool</i>
Engelskt <le> Engelskt <ph>	Svenskt <el> Svenskt <f>	<i>djungel, singel</i> <i>foto, telefon</i>
Engelsk kort rotstavelse (<i>job, club, mob, web</i>)	Svensk lång konsonant Oförändrad stavning	<i>jobb, klubb, mobb, webb</i> <i>pop, jet, shop, pub</i>
Engelska enskilda ord omstavas:		<i>strejk</i> (1870-talet), <i>tejp, flört, vajer, intervju</i>
Engelsk akut accent bevaras i de flesta lånord (utom i sms). Tryckaccent i ord som slutar på <i>-abel, -al, -an, -ent, -ism, -ist, -ion</i> följer fransk betoning		<i>baby, bacon, service, jogging</i> <i>vegetarian, truism, television</i>

Nionde upplagan (1950) är öppen gentemot engelska ord, deras stavning och faktiskt också deras böjning (s-plural accepterades). Tionde upplagan (1973) är i behandlingen av engelska lånord mer konservativ. Där finns alternativa stavningar till *bag, jet, pop, pub, shop, smog* (men inte *set*). Denna försvenskning genom dubbelteckning (som finns i ord som *jobb, snobb*) tycks blir svårare att genomföra ju större kunskapen om engelska blir. Dubbelteckning ger lätt ett provinsieellt intryck för den som vet vad det heter på engelska. I dagens språkbruk är stavningen med enkel konsonant i grundformerna *bag, jet, pub, shop, pop* det normala.

I böjningen av engelska ord är tionde upplagan konservativ och man slopar t.ex. s-pluralen i engelska lånord (*hobbier, oldboyar, thrillrar*).

Några speciella anpassningsproblem

Stavningen av vissa engelska ord orsakar problem. Hit hör framför allt den ovan berörda stavningen av engelska kortstaviga ord som tidigare i normalfallet fått lång konsonant i svenskan (*jobb, stopp, klubb* etc). Vissa av dessa har haft en så stark skriftbild på engelska att svensk dubbelskrivning har visat sig svår att få acceptans för, t.ex. *pop, shop, jet, bag*. I SAOL finns exempel på ord inom denna kategori som befinner sig i ett av tre stadier: ett första stadium där ordet behåller sin engelska stavning i alla former (hit hör dels mycket nya ord som *hit, rap, hiphop*, dels också gamla ord som *bag, jet*); i ett andra stadium stavas ordet med enkel konsonant i grundform men med dubblering i böjda former (*shop, shopp*); slutligen stavas orden som ett svenskt ord i alla former (*flopp, floppen*). Om man vill hitta ett skäl varför vissa ord av det här slaget är motsträviga medan andra snabbt anpassas så handlar det säkert om exponeringen av orden. Det är troligare att en svensk ser ordet *pop* överallt i just den formen medan ett ord som *flopp* inte är lika exponerat. Men det finns exempel på motsatsen: ordet *webb* som verkligen är exponerat i datasammanhang har rätt snabbt slagit igenom i Sverige, inte minst efter Datatermgruppens arbete.

Ett annat exempel på stavningsproblem är ord med stumt -e i engelskan. Tidigt (på 1950-talet) fick vi ordet *tejp* ("klibbremsa") för engelska *tape*. Detta slog snabbt igenom. Men när betydelsen "magnetband" dök upp för samma ord på 1970-talet fanns det inte samma beredskap att stava ordet i försvenskad form. På senare tid har dock svensk stavning av ord med stumt -e fått en renässans: *rejva, dejta, blejda, sajt* särskilt i ungdomsspråket. Orsaken är att orden i svenska får ett minst sagt underligt utseende (och ibland blir homografer) om man behåller den engelska stavningen: *rava, data, blada, siten*. Denna utveckling stöds av andra försvenskade former som inte har problemet stumt -e men engelsk diftong: till tidigare ord som *tajt, fajt* kommer stavningar som *mejl/mejla*.

När det gäller ordböjning är engelskt plural-s ett av de återkommande problemen. Problemet är bland annat att bestämd form plural (*containersen*) ibland uppfattas som bestämd form singular (där s-et lagts till stammen). För att inte infoga den engelska böjningskategorin i svensk grammatik har problemet hanterats på lite olika sätt. Ett gammalt sätt är att låta pluralformen förvandlas till grundform i svenskan: *en slips, en räls, ett kex*. Ett annat sätt är att helt enkelt använda en svensk pluralböjning, t.ex. *tankrar, reportrar* eller *filmer* (Strindberg talar om *films*). I ord som *partner* där plural på -ar är omöjlig har oförändrad plural rekommenderats. Den sista utvägen är alltså "eller enligt engelsk böjning". Detta kan ses som ett sätt att markera det faktum att det för många svenska råder ett slag tvåspråkighetssituation där ett engelskt ord (inklusive engelsk böjning) kan plockas in i en svensk text som ett slags citat.

När det gäller engelskt plural-s intog nionde upplagan (1950) en relativt liberal hållning och accepterade formen i många fall, åtminstone som ett alternativ. Tionde upplagan (1973) var mer återhållsam och föreslog svensk böjning generellt (*hobbier, oldboyar, thrillerar*). Elfte upplagan (1986) var återigen mer liberal men formulerade alternativet med s-plural som ”eller enligt engelsk böjning”. Samma hållning finns i den senaste upplagan, den tolfte.

Verbalsubstantiv på -ing i engelskan utgör en stor grupp av lånord. Orden lånas normalt in i sin engelska form: *jogging, spinning, stretching, mobbing, rapping, zapping, doping, shopping, camping, piercing* etc. De flesta av orden har en svensk infinitiv vid sin sida och får så småningom också ett svenskt verbalsubstantiv: *jogkning, dopning, mobbning* osv. Vissa av dessa ord har dock fastnat i den engelska formen och är svåra att anpassa, t.ex. *shopping, camping*. Andra vacklar, t.ex. *doping/dopning* som t.o.m. har utlöst oenighet mellan de stora dagstidningarna som gör på olika sätt. Problemet är att de två varianterna följer olika regler för accent och sammansättning: den engelska varianten saknar -s- i sammansättningsfogen vilket den svenska varianten regelmässigt har. Dessutom uttalas ett ord som *doping* med akut accent (liksom de flesta tvåstaviga engelska lånen) medan *dopning* uttalas med grav accent. Allt detta leder till förvirring och osäkerhet både ifråga om accent och -s- i fogen.

Något om ersättningsord

De engelska orden som ofta följer med en ny företeelse har vid sidan av sin denotativa betydelse också en laddning, ett ”tjusighetsvärde” (Margareta Westman) som är svårt att ersätta i en svensk term. Detta gäller inte så mycket vetenskapliga ord (där det finns ett annat problem, nämligen att så mycket vetenskap försiggår på engelska) utan mer ord som i vid mening är tänkta att vara säljande: det är bättre med *workout* än *gymnastik* osv.

Ett framgångsrikt försök att skapa svensk terminologi inom dataområdet – där engelskan är legio – är Datatermgruppens arbete med svenska ersättningsord: *bildläsare* (scanner), *tjatta* (chat), *diskussionsgrupp* (news group), *e-post* (e-mail), *gränssnitt* (interface), *hackare* (hacker), *wepplats* (site), *lösenord* (password), *snabel-a* (commercial at), *säkerhetskopior* (backup). En förutsättning för en sådan verksamhet tycks ha varit en samarbetsvänlig inställning inom dataområdet och snabb lansering av svenska ersättningsord för nya engelska termer. Kanske spelar ”tjusighetsvärdet” också en mindre roll än behovet av en hanterlig term.

Tendenser vid anpassning av lånord

När det gäller det franska ordförrådet gjordes en långgående anpassning redan 1801 som i allt väsentligt gäller fortfarande för svenskan. Vi skriver och säger än idag *princip, fabrik, balans, biljett, affär, kusin, retur* osv. Några anpassningar har dock gjort till uttalet: *journal, boulevard, attityd, volym*. Nya inlån från franskan, inte minst ”köksfranskan”, tenderar dock att få icke anpassad fransk skrivning: *mousse, aioli, raclette, sommelier*.

Det finns en allmän tendens idag att låta internationella ord såvitt möjligt behålla ursprungslandets stavning. Utvecklingen brukar ibland exemplifieras med följande serie: *vinersnitsel* (SAOL8) – *vinersnitsel* el. *wienerschnitzel* (SAOL9) – *wienerschnitzel* (SAOL10).

De engelska orden anpassades tidigare, under förra delen av 1900-talet, i viss mån till svenskan, bl.a. diftongerna (*streck*). Under senare delen av 1900-talet finns ett allt större motstånd mot stavningsanpassning med stigande kunskaper i engelska. En viss framgång har dock den svenska anpassningen till lång konsonant i engelsk kort rotstavelse (typen *flopp, webb*) och i viss utsträckning ersättningen av engelskt <c> med svenskt <k> (*koncept, disk*) Arbete med att föreslå ersättningsord till krångliga engelska ord och uttryck pågår, antingen helt nya ord eller översättningslån (bl.a. inom Datatermgruppen). När det gäller anpassning till svensk böjning och ordbildning pågår också aktiv verksamhet, särskilt för att minimera behovet av engelsk plural och engelsk ordbildning, t.ex. i engelska verbavledningar på -ing. Ett besvärligt ordbildningsproblem i svenskan är också sårskrivning av sammansättningar där engelskans struktur tycks vara ett viktigt mönster

Ser man på hela kartan av utländska ord i svenskan finns en tydlig tendens till ökad anpassning till det långgivande språkets egen struktur.

Referenser

- Allén, Loman, Sigurd. 1986. *Svenska Akademien och svenska språket*. Stockholm: Norstedts.
- Bergman, Gösta. 1968. *Kortfattad svensk språkhistoria*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Dahlstedt, Karl-Hampus & Bergman, Gösta & Ståhle, Carl Ivar. 1962. *Främmande ord i nusvenskan*. Stockholm: Svenska Bokförlaget.
- Edlund, Lars-Erik & Hene, Birgitta. 1992. *Lånord i svenskan*. Förlags AB Wiken.
- Johannisson, Ture & Mattsson, Gösta. 1974. *Svenska Akademiens ordlista under 100 år*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 55)
- Leopold, C.G. 1801. Afhandling om svenska stafsättet. I: *Svenska Akademiens handlingar* ifrån år 1796.
- Rättstavningslära ock ordlista utjiven av Rättstavningsällskapet jenom Adolf Noreen och Rolf Arpi (*Nystavaren* 1886-91).
- Ståhle, Carl Ivar. 1970. Det nordiska rättskrivningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning. I: *Språk i Norden 1970*. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård. 43.)
- Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Upplaga 1-12 (1874-1998).
- Tegnér, Esaias d.y. 1886. *Natur och onatur i fråga om svensk rättstavning*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.